

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY

AON wewn. 4381/92

Do użytku wewnętrznego

Egz. Nr 3

MERYTORYCZNE I METODOLOGICZNE ZAŁOŻENIA
PLANU (PROGRAMU) FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI
NARODOWEJ W CZASIE ZAGROŻENIA WOJENNEGO
I WOJNY W WARUNKACH GOSPODARKI RYNKOWEJ

MATERIAŁY I STUDIA
Nr 15/1992

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1733

05-001733-003-0

WARSZAWA

62612

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY
INSTYTUT EKONOMIKI OBRONY

AON wewn. 4381/92

~~Do użytku wewnętrznego~~

Egz. Nr 3

MERYTORYCZNE I METODOLOGICZNE ZAŁOŻENIA PLANU (PROGRAMU) FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI NARODOWEJ W CZASIE ZAGROŻENIA WOJENNEGO I WOJNY W WARUNKACH GOSPODARKI RYNKOWEJ

MATERIAŁY I STUDIA

Nr 15/1992

~~S/1733~~

WARSZAWA

1992

Opracował zespół oficerów
Instytutu Ekonomiki Obrony

mjr dr Mirosław SUŁEK - kierownik zespołu
ppłk dr hab. Leszek OLEKSYN
mjr dr Maciej ŁUCZAK
mjr dr Janusz PŁACZEK

W S T Ę P

Zagadnienie określone w tytule jest przede wszystkim zagadnieniem ekonomiczno-obronnym. Jego rozwiązanie wymaga znajomości teorii mobilizacyjno gospodarczej i teorii wojennej alokacji zasobów, a także teorii polityki gospodarczo-obronnej i planowania gospodarczo-obronnego. Niezbędnym tłem dla tego typu rozważań jest zobiektywizowana doktryna wojenna i wojskowa. W związku z tym, że zarówno system funkcjonowania gospodarki, jak i system obrony RP ulega radykalnym, jakościowym przekształceniom - dotychczasowa teoria ekonomiki obrony i doktryna wojenna nie mogą być dobrym punktem wyjścia do planowania gospodarczo-obronnego /programowania gospodarczo-obronnego/. Stopień koniecznej modyfikacji założeń teoretyczno-metodologicznych trudno określić - jest to kwestia niedostatecznie jeszcze przedyskutowana i zobiektywizowana. Dlatego punkt widzenia zaprezentowany przez nas nie jest ani kompilacją poglądów dotychczasowych, ani tym bardziej ich syntezą. Wobec jakościowych zmian w samym obiekcie badawczym i jego otoczeniu bliższym i dalszym, dążyliśmy do uchwycenia istoty tych zmian i odzwierciedlenia ich w języku ekonomiki obrony.

Nie twierdzimy, że nieaktualna jest cała dotychczasowa teoria. Twierdzimy natomiast, że wymaga ona zmian i modyfikacji. Niektóre tezy czy założenia być może trzeba będzie całkowicie odrzucić.

C e l opracowania formułujemy następująco: zaprezentować nowe założenia merytoryczne i metodologiczne do opracowania wykonawczego /operacyjnego/ planu /programu/ mobilizacji gospodarki narodowej i jej funkcjonowania w warunkach zagrożenia wojennego i wojny.

1. ZAGROŻENIA

Potencjalnie istnieją one z wschodu i zachodu. Wariant wschodni wynika z: braku stabilizacji w ZSRR, dalszego gwałtownego upadku gospodarczego, rozwoju nacjonalizmów, symptomów wojny domowej. Prowadzić to może do rozpadu ZSRR lub próby odbudowywania imperium radzieckiego lub rosyjskiego. Wszystko to spowodować może:

- przeniesienie się elementów wojny domowej na terytorium Polski i innych państw Europy środkowo-wschodniej, masową emigrację na zachód,

- pogłębianie się destabilizacji politycznej i społecznej oraz gospodarczej w państwach środkowoeuropejskich, odradzanie się nacjonalizmów, symptomy narastającego kryzysu w Niemczech, rozwój niemieckiego kompleksu militarno-przemysłowego i zbrojeń,

- zahamowanie prób konfederalizacji Europy, /oba wielkie mocarstwa Niemcy i ZSRR - za plecami Polski zawierają sojusze niekorzystne dla Polski lub też działają oddzielnie przeciw Polsce/.

W tej sytuacji nawet największy wysiłek ekonomiczny i militarny Polski może okazać się niewystarczający, a jedynie może wydłużyć czas oporu oraz spowodować olbrzymie straty w naszym potencjale.

Skutecznym środkiem w tej sytuacji będzie przygotowanie całego narodu /lub jego części/ do wojny lokalnej /partyzanckiej/, prowadzone w okresie pokojowym według przyjętych metod i reguł.

Przeciwnik powinien wiedzieć, że Polskę można zająć, ale spotka go skuteczne przeciwdziałanie /nękanie/ zarówno ze strony sił zbrojnych, jak również społeczeństwa. Po wyjściu za 2-3 lata Armii Radzieckiej z Niemiec i Polski - powstaje groźba uzależnienia ekonomicznego ze strony Niemiec, które staną się hegemonym gospodarczym w Europie.

Wymienione "warunki brzegowe" i sposób reagowania na nie powinny pozwolić na opracowanie prognoz i programów wyposażenia sił zbrojnych /ich zorganizowania, struktury/ oraz określenia potrzebnych środków.

2. GOSPODARKA POLSKA - GOSPODARKĄ OKRESU PRZEJŚCIOWEGO

Gospodarka polska znajduje się w okresie przejściowym od gospodarki nakazowo-przydziałowej do gospodarki rynkowej. Mówiąc językiem J.Kornaia, jest to przejście od systemu ograniczonego przez wielkość zasobów do systemu ograniczonego przez wielkość popytu. Do pierwszych systemów należą wszelkie gospodarki niepieniężne lub pół-pieniężne /np. gospodarka socjalistyczna/, w tym zwłaszcza systemy gospodarki wojennej. Najbardziej charakterystyczną cechą tych systemów jest to, że ich ekspansja /rozwój/ napotyka ograniczenie ze strony zasobów. Ograniczenie to jest sztywne, nieelastyczne. W porównaniu do ograniczenia ze strony popytu jest ono "twarde jak skała".

Z punktu widzenia ekonomiki obrony jest to rozróżnienie o istotnych konsekwencjach teoretycznych i metodologicznych.

Gospodarka socjalistyczna jako gospodarka pół-wojenna była dość wysoko oceniana przez ekonomikę obrony. Zdecydowały o tym jej podstawowe cechy:

- wysoki poziom gotowości mobilizacyjnej / w sferze struktury przedmiotowej i organizacyjnej/;
- zdolność do szybkiej mobilizacji, wynikająca z jednolitego systemu własności i pół-wojennego systemu zarządzania.

Oceny tego typu niejednokrotnie odnotowane zostały w literaturze ekonomicznej i ekonomiczno-obronnej. J.Kornai pisał:

"Korzystną własnością przystosowawczą systemu opartego na bezpośredniej centralnej regulacji jest to, że generalnie rzecz biorąc, może on przystosować się pomyślnie do gwałtownych zmian otoczenia. Hierarchiczna struktura systemu, szybkie przekazywanie w dół poleceń centralnych umożliwia szybką mobilizację. Sprawdziła się ona w czasie II wojny światowej w ZSRR"^{1/}.

W Małej Encyklopedii Ekonomicznej z 1974r. pod hasłem "Militaryzacja gospodarki" napisano: "Planowa gospodarka socjalistyczna okazała się bardziej efektywna w przejściu i realizacji gospodarki wojennej niż kapitalistyczna gospodarka rynkowa".

Prawidłowością systemów mechanizmu wojennej gospodarki jest możliwie maksymalne ograniczenie roli mechanizmu rynkowego jako mechanizmu koordynacji nie nadającego się na czas wojny. Zjawiska te miały miejsce zwłaszcza w I i II wojnie światowej. To z kolei, jak również uczy doświadczenie, rodzi niebezpieczeństwo powstawania warunków sprzyjających rozwojowi woluntaryzmu i biurokracji.

Wysoka ocena gospodarki nakazowo-przydziałowej /gospodarki socjalistycznej/ wynikała z uznania jej niewielkiego oddalenia od gospodarki wojennej. Proces mobilizacji takiej gospodarki mógł więc być o wiele krótszy niż kapitalistycznej gospodarki rynkowej, a wymagane zmiany w systemie kierowania i strukturze organizacyjnej były niewielkie. Wniosek ten znajduje potwierdzenie w literaturze. "Tworzenie systemu kierowania i zarządzania gospodarką

1/ J.Kornai, *Anti-Equilibrium*, Warszawa, PWE 1973, s.257

wojenną ZSRR było zasadniczo odmienne od systemu krajów kapitalistycznych. W ZSRR organizacja gospodarki nie wymagała istotniejszych przekształceń; chodziło tylko o stworzenie dodatkowo niektórych organów, podniesienie ich rangi i znaczenia w systemie gospodarki wojennej^{1/}.

Powyższy wniosek nie był zresztą oryginalny. Już w latach 20-tych oficer sztabu generalnego armii carskiej A.A.Swieczyn pisał, iż mobilizacja gospodarcza w Związku Radzieckim nie jest związana z koniecznością łamania struktury organizacyjnej, jak to obserwowało się w państwach kapitalistycznych^{2/}.

Ruch gospodarki polskiej ku gospodarce rynkowej /pokojoyej/ jest więc ruchem częściowo sprzecznym z wymaganiami obronnymi. Chodzi przede wszystkim o spadek poziomu gotowości mobilizacyjnej w porównaniu ze stanem poprzednim. W przypadku podjęcia procesów mobilizacyjnych konieczne będą odpowiednio głębsze zmiany w mechanizmie funkcjonowania gospodarki i państwa, a także w strukturach organizacyjnych. To z kolei związane będzie z wydłużeniem się okresu mobilizacji. Obrazowo można powiedzieć, że o ile mobilizacja systemu nakazowo-przydziałowego wzmocniała tylko jego żywotne cechy, to mobilizacja systemu pieniężno-rynkowego będzie swego rodzaju rewolucją, której siłą rzeczy towarzyszyć będą takie znane zjawiska, jak początkowy chaos organizacyjny i stosunkowo niska skuteczność kierowania /przynajmniej w pierwszym okresie/.

1/ L. Bareński, Węzłowe zagadnienia planowania gospodarczo-obronnego, WAP, Warszawa 1971, s.37

2/ Przytaczamy za: W. Stankiewicz, Socjalistyczna myśl wojenno-ekonomiczna, Warszawa, MON 1972, s.204

Powyższe uwagi nie są w najmniejszym stopniu argumentem przeciwko przekształceniom rynkowym naszego systemu gospodarczego. Uznajemy je za konieczne. Uwypuklamy jedynie niektóre konsekwencje obronne tych przekształceń.

W gospodarce rynkowej nastąpi wyraźniejsze funkcjonalno-organizacyjne wyodrębnienie się gospodarki obronnej. Postulujemy podporządkować ją ogólnym zasadom rynkowym. Specyfika przedmiotu narzuca jednak pewne elementy szczególnego traktowania, wynikające z następujących przesłanek:

- utrzymywanie powiązań zewnętrznych / w tym kooperacyjnych/, wymagających często interwencji państwa /załamania się pewnych stosunków, duże wahania popytu na uzbrojenie i wyposażenie wojskowe, konflikty zbrojne itp./;

- wydłużony horyzont czasowy produkcji obronnej /mniejsze uzależnienie od wahań rynkowych/, będących pod silnym wpływem polityki obronnej /gospodarczo-obronnej/ państwa;

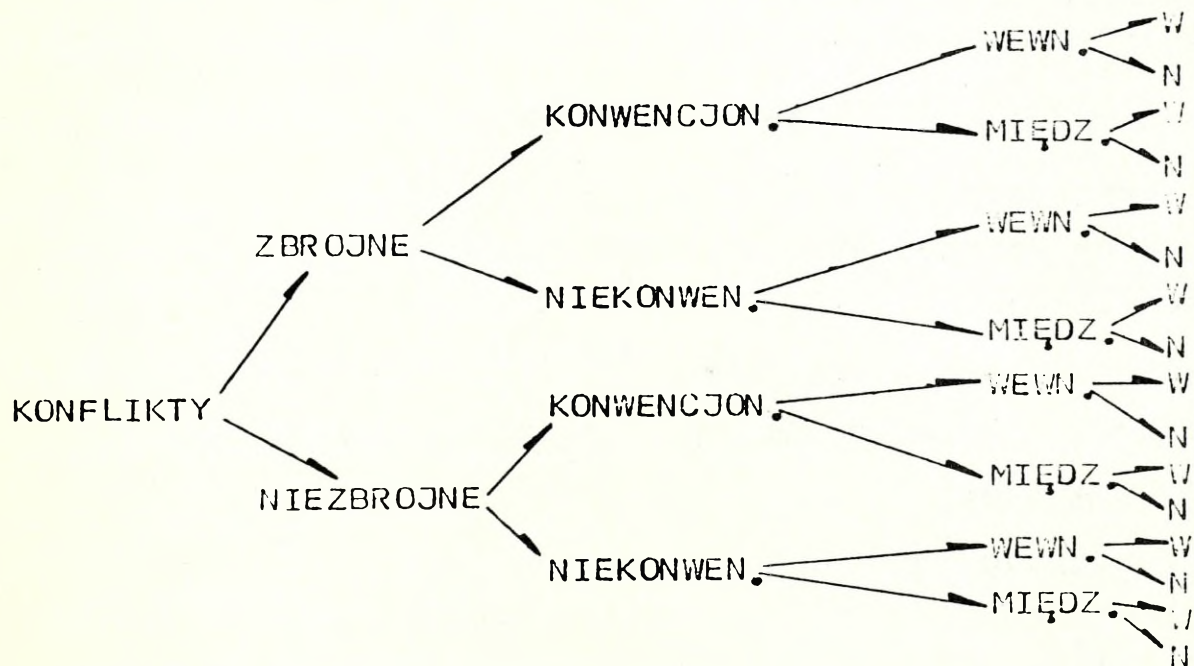
- utrzymywanie określonego poziomu rezerw mocy wytwórczych i wyrobów gotowych w celu zapewnienia niezbędnej elastyczności procesu mobilizacji gospodarczej;

- złagodzenie kryteriów ekonomicznych przez kryteria o charakterze militarnym i społeczno-psychologicznym;

- niepewność co do sytuacji zewnętrznej, charakteru i skali ewentualnego konfliktu, a więc charakteru, skali i intensywności zapotrzebowania ekonomicznego.

3. PODSTAWY OKREŚLENIA ZAKRESU POTRZEB MILITARNYCH I EKONOMICZNYCH

Podłożem przygotowań gospodarczo-obronnych powinna być - na tyle kompletna, na ile to możliwe - systematyka konfliktów. Kryteria podziału mogą być różne: rodzaj stosowanych środków, cele, przestrzeń, czas itp. Każdemu z konfliktów można przypisać przynajmniej dwa poziomy intensywności - niski /N/ i wysoki /W/. Przykładową klasyfikację konfliktów, mogącą być przydatną w polityce gospodarczo-obronnej, przedstawia rys. 1

Rys. 1 Przykładowa klasyfikacja konfliktów

Następnym etapem powinna być analiza potrzeb ekonomicznych i militarnych poszczególnych konfliktów. Analiza ta, wzbogacona o zobiektywizowany rachunek prawdopodobieństwa, powinna dać w miarę klarowny obraz zagrożeń, potrzeb i możliwości gospodarczych i militarnych państwa. Zagadnienia te przedstawia w syntetycznej postaci poniższa macierz.

Z	K	E	M	P	Ze	Zm
z_1	k_1	e_1	m_1	p_1	ze_1	zm_1
z_2	k_2	e_2	m_2	p_2	ze_2	zm_2
•	•	•	•	•	•	•
z_n	k_n	e_n	m_n	p_n	ze_n	zm_n

Z - zagrożenie /jako możliwość zaistnienia konfliktu/,

z_1 - poszczególne rodzaje zagrożeń,

K - konflikt,

k_1 - poszczególne rodzaje konfliktów,

E - zakres potrzeb ekonomicznych,

e_1 - zakres potrzeb ekonomicznych poszczególnych rodzajów konfliktów,

M - zakres potrzeb militarnych,

m_1 - zakres potrzeb militarnych poszczególnych rodzajów konfliktów,

P - prawdopodobieństwo wybuchu konfliktu,

p_1 - prawdopodobieństwo zaistnienia poszczególnych rodzajów konfliktów,

Ze - konieczny /pożądany/ zakres przygotowań ekonomicznych,

ze_1 - konieczny /pożądany/ zakres przygotowań ekonomicznych dla poszczególnych rodzajów konfliktów,

Zm - konieczny /pożądany/ zakres przygotowań militarnych,

zm_1 - konieczny /pożądany/ zakres przygotowań militarnych dla poszczególnych rodzajów konfliktów.

Wypracowywanie zasad i kierunków polityki gospodarczo-obronnej powinno przebiegać równoległe z wypracowywaniem doktryny wojennej i wojskowej /założeń polityczno-strategicznych/ w celu

spójnego połączenia pierwiastka ekonomicznego i militarne-
go. Zakres potrzeb militarnych rzutuje na ustalenie zakresu potrzeb
ekonomicznych. Jest również odwrotnie, ale pierwsza relacja
wydaje się silniejsza.

Generalnie uznajemy za bardzo prawdopodobne ukształtowanie
się^w najbliższych latach ogólnoeuropejskiego systemu bezpieczeń-
stwa. Istotniejsze zagrożenia o charakterze militarnym lub para-
militarnym związane są z polityczno-militarnymi i społeczno-eko-
nomicznymi następstwami przemian w Europie Środkowo-Wschodniej
i Wschodniej, do których dochodzą nabrzmiałe problemy narodowo-
ściowe w Czechosłowacji, Jugosławii, a zwłaszcza w ZSRR.

W opracowaniu opieramy się na uniwersalnej definicji mobi-
lizacji gospodarczej - mobilizacja gospodarcza to proces urucha-
miania potencjału wojenno-ekonomicznego.

Pojęcie mobilizacji gospodarczej jak i potencjału wojenno-
ekonomicznego powstało na bazie doświadczeń I wojny światowej,
która jako pierwsza w dziejach była wojną totalną, tzn. wojną
zorientowaną na maksymalizację wysiłku wojennego. Dlatego też
tradycyjna definicja potencjału wojenno-ekonomicznego określa
go jako zdolność sił ekonomicznych państwa do wykonania maksymal-
nej produkcji wojennej w czasie zagrożenia wojennego i wojny.
Jakkolwiek nie ma podstaw, by takie ujęcie zdecydowanie odrzucić,
nie kładziemy tak dużego nacisku na maksymalizację. Wychodzimy
z założenia, że konflikty zbrojne, w których Polska może uczest-
niczyć w przyszłości, nie będą wymagały pełnej, powszechnej mobi-
lizacji gospodarczej. Warianty oparte na wzorach I i II wojny

światowej uznajemy za najmniej prawdopodobne. To co uważamy za realne to wszelkie formy ograniczonej, częściowej mobilizacji gospodarczej. Mówiąc inaczej, chodzi o różne stopnie uruchomienia potencjału wojenno-ekonomicznego, dość wąsko rozumianego.

Proponujemy wyróżnić 3 grupy elementów potencjału wojenno-ekonomicznego:

1/ potencjał wojenno-ekonomiczny o dużym stopniu gotowości /trzonem tego potencjału jest przemysł zbrojeniowy - jest to w istocie realna siła wojenno-ekonomiczna/;

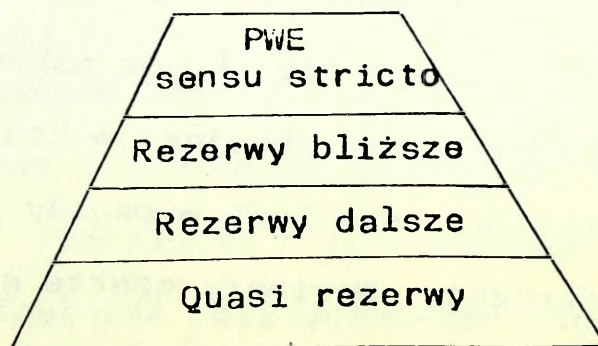
2/ rezerwy bliższe potencjału wojenno-ekonomicznego /część podlegająca mobilizacji sensu stricto - chodzi tu zwłaszcza o nie wykorzystywane na bieżąco wolne moce produkcyjne przemysłu zbrojeniowego, zmniejszenie eksportu uzbrojenia, uruchomienie nagromadzonych rezerw wyrobów gotowych i półproduktów, dodatkowe zatrudnienie itp./;

3/ rezerwy dalsze potencjału wojenno-ekonomicznego / część zasadnicza nie podlegająca mobilizacji gospodarczej, ale dla skrajnych wariantów może być brana pod uwagę.

Nie wykluczamy też, że jakąś przydatność może wykazać wyróżnienie jeszcze czwartej grupy - quasi rezerw, a więc dalekich rezerw przy bardzo szerokim rozumieniu potencjału wojenno-ekonomicznego.

Powyższą myśl wyraża poniższy rysunek.

Kierunek mobilizacji gospodarczej

Ograniczony charakter mobilizacji gospodarczej wynika również z przyjętego modelu sił zbrojnych. Etat czasu "P" to około 230-250 tys. żołnierzy, natomiast etat "W" - około 750-800 tys. żołnierzy, co stanowi odpowiednio 0,66% i 2,0% populacji generalnej. W obu wojnach światowych wskaźnik wykorzystania zasobów ludzkich w siłach zbrojnych w głównych państwach wojujących osiągnął bezpośrednio po mobilizacji 3-5%, a w końcu wojny zawierał się w granicach 8-11% populacji generalnej.

Z powyższych przesłanek wynikają dwa ogólne wnioski.

Po pierwsze, uznajemy potrzebę wszczęcia mobilizacji gospodarczej w razie konfliktu zbrojnego. Powinien jej podlegać przede wszystkim przemysł zbrojeniowy i jego najbliższe otoczenie /organy gospodarcze sił zbrojnych, przemysł obronnie zorientowany, handel, usługi, infrastruktura, w tym przede wszystkim łączność/. Inaczej mówiąc, państwo powinno przygotować się do szybkiej mobilizacji częściowej /jako gospodarczego zaplecza do wysoce mobilnych sił zbrojnych. Decyzje do rozszerzania procesów mobilizacji gospodarczej, wobec dużej niepewności, lepiej pozostawić do czasu wytworzenia się stosownej sytuacji wewnętrznej i zewnętrznej. Mobilizacja gospodarcza odnosiłaby się do wąsko rozumianego potencjału wojenno-ekonomicznego o dużym stopniu gotowości.

Po drugie, w pracach przygotowawczych należy pogodzić sprzeczność pomiędzy zrozumiałą tendencją do dużej szczegółowości ustaleń planistycznych, a potrzebą elastyczności planu, narzucającej przez dużą niepewność co do skali i charakteru przyszłego działania. Dlatego proces mobilizacji powinien być, niezależnie

od wcześniejszych przygotowań, sterowany na bieżąco przez kompetentne organy. Stopień wykorzystania posiadanego potencjału wojenno-ekonomicznego może być różny - od normalnego poziomu pokojowego do maksymalnego. Należy się tu jednak zastrzec, że pojęcie maksymalizacji potencjału wojenno-ekonomicznego nie jest całkowicie jasne. Może ono być w miarę zadowalająco rozwiązane po wcześniejszym ustaleniu struktury zapotrzebowania i czasowych ram konfliktu. To z kolei jest zadaniem wręcz niemożliwym do wykonania.

4. OGÓLNE ZAŁOŻENIA FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI OBRONNEJ W CZASIE POKOJU

Gospodarkę obronną definiujemy bardzo prosto - jest to gospodarka narodowa rozpatrywana z punktu widzenia jej roli i wkładu w realizację funkcji obronnych państwa^{1/}. Między zasadami funkcjonowania i rozwoju gospodarki obronnej a zasadami mobilizacji gospodarczej istnieje ścisły związek. Narzuca to określony tok rozumowania.

Praktyczna realizacja zadań obronnych winna dokonywać się w resorcie przemysłu i resorcie obrony narodowej. W resorcie przemysłu realizacja zadań obronnych dokonywana może być:

- w państwowych zakładach zbrojeniowych /PZZ/, które spełniałyby podstawową rolę z punktu widzenia zabezpieczenia potrzeb obronnych Państwa. Przedsiębiorstwa te reprezentowałyby branże:

1/ Por. W. Stankiewicz, Ewolucja gospodarki obronnej PRL i jej teoretyczne odzwierciedlenie, "Zeszyty Naukowe WAP" 1984, nr 119, s.66

amunicyjną, uzbrojenia, materiałów wybuchowych i prochów, pancerną i elektroniczną. PZZ muszą funkcjonować na ogólnych zasadach gospodarki rynkowej z uwzględnieniem eksportu. Zarządzane przez Rady Nadzorcze, powoływane w imieniu Skarbu Państwa. Nadzór nad tymi zakładami sprawowałyby - Minister Przemysłu;

- w spółkach z przeważającym udziałem kapitału państwowego /z możliwością udziału kapitału zagranicznego/. Spółki te - powstające w wyniku przekształceń własnościowych przedsiębiorstw przemysłu obronnego, gwarantowałyby państwu przez przewagę kapitału możliwość decydowania w sprawie wielkości produkcji zbrojeniowej. Nadzór sprawowałyby nad nimi Rady Nadzorcze z udziałem przedstawicieli MON, MF, NBP i załogi;

- w przedsiębiorstwach prywatnych i spółkach prywatnych - zadania wykonywane w zakresie realizacji produkcji zbrojeniowej i usług specjalnych podejmowane byłyby i kontynuowane na zasadach pełnej dobrowolności i własnego ryzyka. Jednak ze względu na nadrzędny interes państwa podmioty te, muszą być zobowiązane ustawą o powszechnym obowiązku obrony RP - do świadczenia produkcji i usług na rzecz obronności i bezpieczeństwa państwa w sytuacjach: klęsk żywiołowych, zagrożenia oraz wojny.

W resorcie obrony narodowej realizacja zadań obronnych dokonywana może być: w wojskowych przedsiębiorstwach remontowo-produkcyjnych funkcjonujących na zasadach gospodarki rynkowej, zarządzane przez Rady Nadzorcze, powoływane przez MON. Zakłady te powinny stanowić podstawową bazę remontową w zabezpieczeniu gotowości technicznej wojsk dla sprzętu importowanego. W aktualnej sytuacji trzeba koniecznie zweryfikować nadmierną ilość istnieją-

cych przedsiębiorstw w branży pancerno-samochodowej, biorąc pod uwagę istniejący potencjał produkcyjny resortu przemysłu. Zaoszczędzone tą drogą środki można i trzeba wykorzystać na zakup nowocześniejszych maszyn do produkcji w pozostałych zakładach remontowych. Proponowane rozwiązania służb technicznych są w aktualnej wersji nie dopracowane i nie znajdują ekonomicznego uzasadnienia.

Finansowanie zadań w przemyśle obronnym w okresie pokojowym
i w okresie zagrożenia wojennego

- Generalną zasadą działalności gospodarczej musi być zasada samofinansowania.

- Finansowanie zadań obronnych z budżetu centralnego, z którego środki są przydzielane zainteresowanym resortom, które występować będą w stosunku do podmiotów gospodarczych jako zamawiający.

Przez zamawiającego muszą być finansowane:

- a/ dostawy uzbrojenia i sprzętu wojskowego,
- b/ zakup i utrzymywanie sprzętu techniczno-wojskowego dla militaryzacji,
- c/ utrzymywanie i zakup państwowych rezerw specjalistycznych,
- d/ utrzymywanie niewykorzystanych zdolności produkcyjnych niezbędnych na okres zagrożenia i wojny,
- e/ straty wynikające z zakazu eksportu /ale dotyczy to tylko kontraktów zawartych/ w przypadku niemożliwości zagospodarowania już wyprodukowanych wyrobów.

Przez zamawiającego powinny być finansowane:

- a/ prace badawczo-rozwojowe i wdrożeniowe, a także prace o dużych nakładach finansowych /np. opracowanie złożonych systemów uzbrojenia/,
- b/ zakup licencji oraz ich wdrożenie,
- c/ inwestycje specjalne,
- d/ wdrożenie nowoczesnych technologii w produkcji uzbrojenia.

Finansowanie ww. przedsięwzięć odbywać się musi na podstawie zawartej umowy cywilno-prawnej między producentem, a zamawiającym. Ponieważ przemysł obronny ma ograniczony potencjał wytwórczy, rozważyć trzeba możliwość nawiązania współpracy z innymi krajami jak Węgry czy Czechosłowacja lub ewentualnie kontrahentami zachodnimi, szczególnie w wypadku produkcji eksportowej.

Eksport uzbrojenia

W każdym kraju / i w Polsce/ przedmioty obrotów specjalnych z zagranicą muszą określać organy państwowe. Jednak dynamika procesów politycznych i gospodarczych decyduje o tym, że przedmiot obrotów specjalnych, objęty nadzorem i kontrolą organów państwowych nie powinien być określany sztywno, ale ustalany okresowo / z wyjątkiem państw rejonów zastrzeżonych/.

Przedmiotem szczegółowego nadzoru w tej dziedzinie obrotu z zagranicą powinny być:

- aktywne środki ogniowe,
- dane taktyczno-techniczne oraz usługi związane z obronnością,
- nowoczesne technologie, środki chemiczne o podwójnym zastosowaniu, materiały radioaktywne i izotopy trwałe.

Listy państw, towarów i usług objętych szczegółowym nadzorem powinien ogłaszać Minister Spraw Zagranicznych lub Minister Współpracy Gospodarczej z Zagranicą.

Instytucje prawne nadzoru i kontroli obrotu uzbrojeniem

KONCESJA - w odniesieniu do wytwarzania i obrotu aktywnymi środkami ogniowymi, udzielana przez MSW w porozumieniu z UOP, MON itp.

LICENCJA - /pozwolenie wywozu i przywozu/ w odniesieniu do obrotu z zagranicą w zakresie obszaru objętego szczególnym nadzorem /aktywne środki ogniowe, sprzęt i wyposażenie oraz urządzenia wojskowe, policyjne, dane taktyczno-techniczne, usługi, technologie itp./.

Podstawową zasadą obowiązującą w zakresie podejmowania działalności gospodarczej winna być zasada zgodnie z którą "podejmowanie i prowadzenie działalności gospodarczej jest wolne i dozwolone każdemu na równych prawach z zachowaniem warunków określonych w przepisach prawa".

Systemy stosowane w krajach zachodnich oraz w USA przewidują udział w procesie podejmowania decyzji odnośnie do obrotu specjalnego z zagranicą różnych organów państwowych, łącznie z instytucjonalnie określonymi organami kolegialnymi /np. międzyresortowe komisje lub zespoły/ USA, Francja, Hiszpania/.

W warunkach polskich uważamy za konieczne:

- umiejscowienie kompetencji w zakresie wydawania decyzji administracyjnych /licencji, koncesji/ w Ministerstwie Współpracy Gospodarczej z Zagranicą.

- powołanie komisji międzyresortowej w celu uzgodnień rozpatrywania i opiniowania wniosków podmiotów gospodarczych o udzielenie licencji eksportowej lub importowej, analizy i oceny działalności w dziedzinie obrotu specjalnego z zagranicą /z udziałem przedstawicieli MSZ, MWGzZ, UOP, MON, MSW, RBN/.

Jest to tym ważniejsze, że Polska była zaliczana do rzędu liczących się dostawców broni i usług wojskowych w ramach dawnego Układu Warszawskiego. W latach 1986-89 w zakresie eksportu broni pancernej, stanowiącej podstawę polskiej oferty eksportowej w odniesieniu do głównych systemów uzbrojenia - 1 dolara uzyskiwano kosztem 200-300 zł. Za 1 kg czołgu Polska otrzymywała w 1988 roku 33 dolary, za 1 kg działa 36 dolarów, a pocisku raketowego - 228 dolarów. W latach 1986 - 1989 eksport broni pancernej do krajów "trzeciego świata" przyniósł łącznie 624 mln. dolarów i 800 mln rubli. Jednak w kolejnych latach sumy te uległy istotnemu zmniejszeniu w wyniku rozpadu Układu Warszawskiego, zakończeniu wielu konfliktów lokalnych, rozwoju procesów odprężeniowych w świecie. Polsce będzie coraz trudniej utrzymać się na światowym rynku broni tym bardziej, że nastąpił relatywny spadek popytu na broń i usługi wojskowe. Trzeba pamiętać, że Polska oferta eksportowa obejmowała w wielu wypadkach sprzęt relatywnie przestarzały dlatego też konieczne są prace nad nowymi wzorami i rodzajami uzbrojenia by utrzymać się w warunkach ostrej walki konkurencyjnej między dostawcami broni w świecie. Np. sprawa śmigłowca Sokół. Złamanie monopolu w handlu bronią /Cenzinu/ może tylko zachęcić do podjęcia eksportu bezpośrednich producentów uzbrojenia i sprzętu wojskowego, którzy muszą się starać w większym niż dotąd stopniu - dostosować ofertę do potrzeb klientów zagranicznych. Tylko takie działanie może poprawić ich sytuację ekonomiczną oraz unik-

nąć bankructwa. W aktualnej sytuacji istnieje u nas pilna potrzeba opracowania ustawy o imporcie i prawie celnym w obrocie uzbrojeniem i sprzętem wojskowym. Ustawa taka powinna regulować:

- kompetencje w dziedzinie określenia obszarów zaliczanych do obrotu specjalnego ,
- przepisy organizacyjno-kompetencyjne odnośnie międzyresortowej komisji,
- sankcje ekonomiczne, administracyjne i karne za niezgodne z licencją realizowanie obrotów specjalnych z zagranicą lub realizację tych obrotów bez licencji.

5. OGÓLNE ZAŁOŻENIA MOBILIZACJI GOSPODARKI OBRONNEJ I JEJ FUNKCJONOWANIA W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO

Mobilizacja gospodarcza, jak już zaznaczyliśmy, to proces uruchamiania potencjału wojenno-ekonomicznego. Definicja nie ogranicza stopnia i zakresu tego uruchomienia. Ze wstępnej analizy zagrożeń wynika, że najbardziej prawdopodobny charakter będzie miała mobilizacja częściowa /płytki/. Podstawowym celem tak rozumianej mobilizacji byłoby uruchomienie rezerw /zwłaszcza bliższych/ ukierunkowanych na uzupełnienie zużytych środków walki oraz na zapewnienie znośnych warunków życia i pracy obywateli.

Jak wynika z definicji mobilizacji i jej celów, podstawowym problemem jest posiadanie i uruchamianie odpowiednich rezerw. Wynika to z realnych koncepcji prowadzenia wojny. Potencjał wojenno-ekonomiczny Polski nie jest w stanie przeciwstawić się zagrożeniom militarnym na osi wschód-zachód. Wynika stąd, że Polska może brać udział w małych konfliktach zbrojnych lub stanowić część

większego potencjału /zinstytucjonalizowanej bądź niezinstytucjonalizowanej koalicji/. Przesuwa to akcent z tworzenia dużego potencjału wojenno-ekonomicznego na wężziej rozumiany potencjał o dużej gotowości do uruchomienia.

Należy zapewnić jednolitość kierowania procesami mobilizacyjnymi. Organy kierowania mobilizacją gospodarczą powinny zasadniczo kończyć się na szczeblu wojewódzkim, wyjątkowo na szczeblu gminy. Te ostatnie powinny być powiązane z systemem obrony terytorialnej i cywilnej, funkcjonujących na innych zasadach niż wojska operacyjne.

Uważamy, że nie jest konieczne, by każdy resort miał komórki mobilizacyjne. Według nas potrzebne one są w: Ministerstwie Przemysłu /i Handlu/, Ministerstwie Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Ministerstwie Komunikacji, Transportu i Łączności. Na szczeblu wojewódzkim powinny istnieć zespoły do spraw mobilizacji gospodarczej, koordynujące wykonywanie poszczególnych warianatów mobilizacji, z udziałem specjalistów cywilnych i wojskowych.

Głównym organem sztabowo-koncepcyjnym powinien być Centralny Urząd Planowania, posiadający zespoły specjalistów cywilno-wojskowych, współpracujący ściśle ze Sztabem Generalnym WP i jego pionem mobilizacyjnym. W poszczególnych województwach czy regionach kierować mobilizacją powinni wojewodowie.

CUP oraz Sztab Generalny WP powinni nawiązać szeroką współpracę z Instytutem Ekonomiki Obrony Akademii Obrony Narodowej oraz Centrum Badań konwersji i Rozbrojenia przy Szkole Głównej Handlowej w celu wypracowania najlepszych, najekonomiczniejszych, najskuteczniejszych rozwiązań teoretycznych i praktycznych mobili-

zacji gospodarczej. Istnieje potrzeba wypracowania struktury funkcjonowania placówek naukowo-badawczych, zajmujących się problemami obronno-ekonomicznymi / w tym i mobilizacją/.

Należy dokonać wnikliwej oceny rodzimego przemysłu zbrojeniowego poprzez pryzmat wymogów nowej doktryny wojennej i wojskowej. Naszym zdaniem należałoby się tu kierować następującymi ogólnymi wskazówkami: /sugestiami/:

- ograniczyć liczbę zakładów remontowych poprzez wykorzystanie do prac remontowych zakładów, produkujących sprzęt i uzbrojenie wojskowe,

- wysoki potencjał produkcji specjalnej utrzymywać tylko w branżach: amunicyjnej, materiałów wybuchowych i prochów, uzbrojenia oraz elektronicznej,

- potencjał remontowy utrzymywać głównie dla sprzętu i wyposażenia zagranicznego, zwłaszcza zachodniego. Pozostałe potrzeby realizować na normalnych zasadach gospodarki rynkowej, tzn. poprzez systemy zamówień z wykorzystaniem przetargów, konkursów itp. W szczególnych sytuacjach można powołać specjalne komisje / z udziałem przedstawicieli przedsiębiorstw, instytucji cywilnych i wojskowych/ w celu ustalenia niektórych szczegółów umów, zwłaszcza odnoszących się do kosztów i cen/.

Potrzeby SZ i GN zaspokajać w oparciu o bieżącą produkcję i posiadane rezerwy i zapasy / na 2-3 m-ce/ uzupełniane w toku mobilizacji częściowej lub selektywnej na wypadek realizacji określonego jej wariantu:

- zagrożenia ze wschodu,
- zagrożenia z zachodu,
- zagrożenia związanego z udziałem w konflikcie europejskim.

Należałoby zastanowić się nad możliwością przygotowania wariantu mobilizacji regionalnej lub koalicyjnej np. z Czechosłowacją lub Węgrami.

Konieczne trzeba opracować i uzgodnić - a potem wprowadzić system aktów prawnych - ustaw dotyczących realizacji zadań obronnych przez wszystkich obywateli i podmioty gospodarcze na wypadek zagrożenia lub wojny.

Rada Ministrów w porozumieniu z CUP-em i MON winna organizować szkolenia mobilizacyjne aparatu administracyjno-gospodarczego wszystkich szczebli wykorzystując do tego celu Centrum Kształcenia Administracji Państwowej i IEO - AON.

Finansowanie zadań mobilizacyjnych

W latach 1989 i 1990 przedsiębiorstwa obronne poniosły duże straty finansowe z tytułu drastycznego spadku zamówień ze strony MON i MSW oraz eksportu głównie do ZSRR.

Sytuacja ekonomiczna i finansowa wielu przedsiębiorstw w związku z tym jest krytyczna co prowadzi do utraty ich zdolności wytwórczej a w konsekwencji potencjału - zmierza to do upadłości wielu podmiotów ponieważ odtworzenie ich zdolności produkcyjnych w krótkim czasie będzie niemożliwe i wymaga olbrzymich nakładów finansowych. Traktowanie wszystkich podmiotów gospodarczych jednakowo nie bacząc na nadrzędny interes państwa doprowadzić może do całkowitej likwidacji przemysłu zbrojeniowego w Polsce.

Dlatego w tej sytuacji Rząd RP winien zająć ściśle określone stanowisko w celu utrzymania potencjału obronnego RP poprzez udzielanie urzędowych form pomocy dla tych podmiotów które mają decydujące znaczenie dla obronności państwa.

Formy tej pomocy to między innymi:

- a/ przesunięcie terminu spłat dywidendy na późniejszy okres,
- b/ udzielenie kredytów gwarantowanych przez RP /krajowych i zagranicznych / na cele inwestycyjne i obrotowe,
- c/ ustalenie wyższych stawek amortyzacji,
- d/ przekazanie środków pieniężnych uzyskanych z prywatyzacji ppo na rozwój tych przedsiębiorstw,
- e/ poręczanie przez państwo przy otrzymywaniu kredytów z Polskiego Banku Rozwoju,
- f/ dofinansowanie restrukturyzacji ppo z Agencji Rozwoju Przemysłu korporacji i ubezpieczeń eksportu Banku Światowego.

Ponieważ podmioty gospodarcze muszą mieć interes w realizacji zamówień wojskowych i mobilizacyjnych dlatego też wszelkie koszty związane z realizacją zadań mobilizacyjnych musi ponosić państwo. Natomiast realizacja zamówień wojskowych, inwestycyjnych czy mobilizacyjnych winna być oparta na przetargach i konkursach na zasadach pełnej konkurencyjności na rynku.

Plan mobilizacji GN

Dotychczasowy plan mobilizacyjny RO jest zbyt obszerny, za bardzo szczegółowy - nie pasuje do dzisiejszej rzeczywistości. Celowe jest powolne odejście od takiej formuły tego planu w związku z nowym spojrzeniem na mobilizację gospodarczą i jej zadaniami. Plan mobilizacji gospodarczej powinien być przygotowany wariantowo w zależności od przewidywanych zagrożeń - wschód-zachód - konflikty lokalne w Europie itp.

Plan mobilizacji powinien preferować tylko częściowe uruchamianie potencjału, ale uwzględniać powinien posiadanie wystarczających

rezerw strategicznych. Wobec tego ograniczyć trzeba zestawy zadań realizowane przez poszczególne resorty.

Nowy plan mobilizacji GN winien składać się z dwóch zasadniczych części: tabelarycznej i opisowej.

W części tabelarycznej winien zawierać tylko podstawowe wielkości informujące o posiadanym potencjale z podziałem na podstawowe czynniki decydujące o jego wielkości tj. :

przemysł, przemysł zbrojeniowy, siła robocza, surowce, transport i komunikacja, łączność i finanse, a także energetyka.

Natomiast część opisowa powinna zawierać wszystkie dane dotyczące: wielkości, czasu, miejsca, osób odpowiedzialnych i komórek realizujących zadania mobilizacyjne.

W części opisowej uwzględnić należy występujące zjawiska w gospodarce narodowej /wąskie gardła, zagrożenia, braki surowcowe i materiałowe itp./ problemy bezpieczeństwa ekonomicznego. Plan mobilizacji winien szczegółowo określać zadania dla poszczególnych komórek sterowania mobilizacyjnego oraz organów administracji terenowej. Plan mobilizacji gospodarczej winien być opracowywany na okresy trzyletnie z możliwością ich korekty.

Zadania będące do zrealizowania w czasie mobilizacji gospodarczej występują również w działach nie związanych bezpośrednio z produkcją środków walki. W szczególności dotyczy to energetyki, łączności, transportu i budownictwa. Osobną rolę pełni gospodarka żywnościowa i handel zagraniczny. Wszystkie te działy muszą realizować proces mobilizacji gospodarczej "na swoim terenie", wspierając jednocześnie ogólny proces mobilizacji.

Sprostanie wymogom ewentualnej mobilizacji gospodarczej wymaga przynajmniej trzech kierunków przygotowań:

- prawnych,
- organizacyjnych,
- rzeczowych.

W zależności od specyfiki reprezentowanego działu oraz skali narzuconych potrzeb, zakres prac przygotowawczych będzie zróżnicowany. W obrębie prac legislacyjnych należy np. przygotować wzory tekstów zarządzeń, dekretów itp. dotyczących:

- określenia polityki finansowej wobec podmiotów gospodarczych, które pracują na rzecz wojska i ludności cywilnej,
- zmian w statusie prawnym niektórych przedsiębiorstw /kontrola państwa, zarząd komisaryczny/,
- praw i obowiązków pracodawcy i pracowników w przedsiębiorstwach /zakładach/ podlegających zmilitaryzowaniu,
- określenia ramowych zasad eksportu i importu,
- określenia świadczeń rzeczowych osób fizycznych i prawnych,
- uprawnień władz terenowych w zakresie pobudzania produkcji wojennej i ochrony ludności,
- ograniczenia /likwidacji/ produkcji dóbr luksusowych oraz towarów trwałego użytku,
- ochrony i reglamentacji paliw i energii,
- systemu reglamentowania dóbr konsumpcyjnych,
- zawieszenia działalności związków zawodowych,
- pozyskiwania surowców wtórnych i gospodarki złomem.

Zbiór aktów prawnych tego typu powinien być przygotowany na szczeblu państwa wraz z dokumentami wykonawczymi niższych szczebli. W razie uznanej potrzeby powinny one być aktualizowane i konkretyzowane i wprowadzane w życie.

W zakresie przygotowań organizacyjnych należy odnieść się do następujących przedsięwzięć:

- wyboru zakładów produkcyjnych podlegających mobilizacji gospodarczej,
- opracowania planów przydziału paliw i energii,
- opracowania planów priorytetów produkcji wojennej,
- opracowania planów dostaw z importu,
- opracowania wykazu substytutów surowców,
- opracowania planów kontroli eksportu,
- opracowania planów dowozu surowców, półproduktów i wyrobów gotowych do głównych finalistów produkujących środki walki,
- opracowania planów przedsięwzięć dotyczących upraszczania procesów technologicznych,
- opracowania planów zaopatrzenia materiałowo-technicznego głównych wytwórców środków walki,
- przygotowania dokumentacji konstrukcyjnej i technologicznej na podstawowe środki walki,
- przygotowania rozdysponowania środków spożywczych do natychmiastowego spożycia,
- przygotowania rozdysponowania surowców strategicznych,
- przygotowania planów adaptacji budynków i budowli do potrzeb gospodarki wojennej.

Do zakresu przygotowań o charakterze rzeczowym należy zaliczyć

- gromadzenia rezerw surowców strategicznych, w szczególności surowców deficytowych i krytycznych /nazwa, ilość, lokalizacja, rozmieszczenie, cel wykorzystania, sposób rotacji/,
- adaptowanie budynków i budowli do potrzeb wojny już w czasie gospodarki pokojowej,
- szkolenie załóg, zwłaszcza kadry kierowniczej,

- wykonanie niezbędnego oprzyrządowania w przedsiębiorstwach podlegających mobilizacji,
- przygotowanie ujęć wody pitnej,
- przygotowanie zapasowych źródeł energii,
- wzmacnianie odporności infrastruktury techniczno-ekonomicznej,
- zmagazynowanie krwi i osocza oraz niezbędnych leków i środków opatrunkowych,
- zmagazynowanie środków obrony przeciwchemicznej.

6. ZAOPATRYWANIE SIŁ ZBROJNYCH

Uzbrojenie i sprzęt wojskowy stanowią zazwyczaj kompromis między wymaganiami sztuki wojennej i technologii z jednej strony względami finansowymi, możliwościami wykonania, a niekiedy i polityką z drugiej strony. Stąd też należyty wybór sprzętu, jaki ma być produkowany dla wojska jest sprawą pierwszorzędnej wagi.

W celu umożliwienia opracowania planu zaopatrzenia wojska w potrzebny sprzęt należy ustalić najpierw typy i rodzaje, ilości, terminy wykonania oraz warunki, jakim dany sprzęt ma odpowiadać. Ustalenia te są obowiązkiem władz wojskowych; przy doborze tych podstawowych danych powinny one się kierować poniższymi względami.

Część sprzętu wojskowego ma charakter wyrobów typowych dla produkcji cywilnej i dlatego wytwarzanie ich nie stanowi większych trudności. Są to np. pewne typy pojazdów i samolotów, umundurowanie, koce, obuwie, sprzęt medyczny i wiele innych przedmiotów wyposażenia. Jest to pod względem trudności wykonania część znacznie łatwiejsza niż właściwy sprzęt bojowy.

Ustalenie typów i rodzajów sprzętu musi się odbywać zawczasu, gdyż wszechstronne jego zbadanie i zakwalifikowanie go do produkcji jest sprawą niezmiernie skomplikowaną i wymagającą długiego okresu, zwłaszcza jeśli chodzi o sprzęt nowy lub choćby tylko o modernizację sprzętu dotychczas używanego.

Przed ostatecznym ustaleniem typów sprzętu należy rozważyć - również odnosi się to do sprzętu już wprowadzonego na wyposażenie - czy dany sprzęt spełnia następujące wymagania:

- a/ czy całkowicie odpowiada swemu przeznaczeniu pod względem techniczno-użytkowym;
- b/ czy może być w potrzebnych ilościach wytwarzany w kraju ze względu na surowce, technologię itp;
- c/ czy może być wykonywany przy użyciu środków, w które przemysł jest wyposażony w dostatecznej ilości lub których wyprodukowanie /nabycie/ będzie wykonalne;
- d/ czy jest dostatecznie trwały i przy przechowywaniu nie zmienia zbyt szybko swych właściwości.

W stosunku do sprzęt nowego decyzja o jego wprowadzeniu do użytku wymaga jeszcze dłuższego czasu, gdyż sprzęt taki musi być poddany, oprócz oceny pod kątem wspomnianych czterech wymagań, bardzo długiemu cyklowi badań. Wobec czasu i kosztów takich badań i zebrania miarodajnych opinii, zmiana używanego sprzętu może być dokonana tylko w razie rzeczywistej potrzeby. Nie wyklucza to jednak konieczności badań nad nowym sprzętem, który mógłby zastąpić znajdujący się w użyciu w razie stwierdzenia znacznej przewagi nowego sprzętu.

Przy ustalaniu zakresu wprowadzanych zmian powinny być uwzględnione, oprócz względów typowo wojskowych, również możliwości wykonania, zwłaszcza w warunkach konfliktu zbrojnego /możliwości uzyskania surowców, siły roboczej itp./.

Reasumując, należy pamiętać, że chociaż prace nad udoskonaleniem sprzętu muszą być ciągle prowadzone, to jednak każda zmiana sprzętu używanego musi być bardzo starannie rozważona przed wprowadzeniem, im mniej bowiem typów sprzętu jest w użyciu, tym mniej skomplikowane jest zaopatrzenie, a im rzadsze zmiany, tym większe możliwości opracowania dokładnych planów zaopatrzenia.

Ustalenie rodzaju sprzętu, zależne głównie od względów taktycznych, zasadniczo nie ma wpływu na sporządzanie planów zaopatrzenia. Natomiast zmiany planów podczas trwania wojny, wywołane przez zmiany rodzaju sprzętu zamówionego w zakładach przemysłu obronnego, mogą bardzo poważnie wpłynąć na ilościowe zaopatrzenie sił zbrojnych. Ogólnie rzecz biorąc, każda zmiana powoduje przerwę w dostawach. Długość przerwy zależy od stopnia przygotowania się zakładu do nowej produkcji.

Do ostatecznego ustalenia ilości sprzętu należy stosować pewien współczynnik bezpieczeństwa, wuzględniający możliwe opóźnienie dostaw - tym bardziej prawdopodobne, im mniej doskonały jest sposób przygotowania się przemysłu do pracy dla wojska. Nie należy jednak popadać w przesadę, gdyż ustalenie niepotrzebnie dużej ilości jednego sprzętu, pozbawia jednocześnie możliwości otrzymania potrzebnych ilości innego sprzętu.

Szybkość zaopatrzenia w sprzęt, zależna od tempa mobilizacji, musi być skonfrontowana z zapasami i możliwością dostawy nowego

sprzętu. Można tu wyróżnić trzy przypadki:

a/ gdy czas dostawy jest czynnikiem decydującym i wobec ważności szybkiego otrzymania sprzętu, zwiększony koszt wykonania nie może być brany pod uwagę;

b/ gdy cena sprzętu gra większą rolę niż jego jakość lub dokładność wyrobu, np. zużywane szybko i w dużej ilości przedmioty wyposażenia, mniej ważne szczegóły umundurowania itp.;

c/ gdy zarówno jakość jak i termin wykonania oraz cena odgrywają jednakowo ważną rolę - przypadek występujący najczęściej.

Możliwość szybkiego dostarczenia sprzętu zależy w dużej mierze od dobrze opracowanych warunków odbioru.

Warunki odbioru dla dostarczonego sprzętu powinny być tak dobrane, aby zapewniając niezbędną trwałość, bezpieczeństwo użytkowania oraz należytą pracę sprzętu, nie utrudniały zbytnio produkcji w czasie wojny, gdyż nawet przy najlepszym przygotowaniu produkcji, zbyt rygorystyczne wymagania przy odbiorze podnoszą koszt wykonania i znacznie przedłużają terminy dostaw. Techniczne warunki odbioru mogą być z biegiem czasu, dzięki postępowi technicznemu, zaostrzone. Licząc się jednak z warunkami produkcji w czasie wojny i z natychmiastowym wzrostem zapotrzebowania, normalne warunki odbioru ulegają zwykle pewnemu złagodzeniu.

Znaczne możliwości oszczędności przy produkcji i ułatwieniu zaopatrzenia w sprzęt daje normalizacja sprzętu, polegająca na:

a/ zmniejszeniu ilości różnych typów sprzętu,

b/ użyciu takiej konstrukcji sprzętu, przy której możliwe jest stosowanie znormalizowanych części i podzespołów.

Pierwsza metoda stosowana jest w celu unifikacji sprzętu, np. uzbrojenie armii w karabiny jednego tylko systemu. W wielu państwach prowadzone są prace nad normalizacją sprzętu wojskowego, zmierzające do uproszczenia konstrukcji broni. Przez zastosowanie nieraz drobnych zmian konstrukcyjnych można zmniejszyć ilość części, czyniąc je wspólnymi dla kilku typów rodzajów sprzętu. Tego rodzaju normalizacja jest tym bardziej wskazana, że oprócz uproszczenia produkcji ułatwia również wyszkolenie żołnierzy, naprawy, użytkowanie, zaopatrzenie w części zamienne i przechowywanie.

Dążenia do zmniejszenia ilości typów sprzętu przejawiają się również w powstawaniu uniwersalnych typów sprzętu. Przyjęcie takiego rozwiązania przyczynia się wydatnie do uproszczenia zaopatrzenia w ten sprzęt w czasie wojny.

Oszczędności przy wyrobie znormalizowanego sprzętu uzyskuje się dzięki:

- a/ możliwości stosowania produkcji seryjnej lub masowej,
- b/ możliwości lepszej organizacji produkcji, stosowania zautomatyzowanych linii produkcyjnych, robotów przemysłowych i elastycznych systemów produkcji,
- c/ oszczędności czasu, który byłby stracony przy zmianie technologii,
- d/ zaoszczędzeniu kosztów wykonania narzędzi specjalnych, sprawdzianów itp.,
- e/ zmniejszeniu ilości potrzebnego personelu, miejsca itp.,
- f/ zmniejszeniu nakładów pracy biur projektowych i konstrukcyjnych,
- g/ możliwości wykorzystania doświadczenia nabytego przy powtarzającej się produkcji,

- h/ zbędności szkolenia personelu do często zmieniających się prac,
- i/ zbędności utrzymywania dużych zapasów materiałów niezbędnych przy produkcji wielu różnych części.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione opracowanie nie powstało w sposób rutynowy. Zdajemy sobie sprawę z wielu jego słabości. Tylko część z nich wypływa z naszej strony.

Okolicznością bodaj najbardziej ważącą na jakości naszych rozważań jest istnienie prowizorycznej doktryny obronnej, opartej na rozmytej tezie o zagrożeniu zewnętrznym. Inaczej mówiąc brak jest polityczno-militarnych ram dla rozważań ekonomiczno-obronnych. Nie oznacza to oczywiście, że ekonomika obrony jest całkowicie niesuwerenną dyscypliną naukową. Gdyby tak było, opracowanie nasze nie miałoby sensu. Uznajemy pewną jej autonomię. Pozwoliło nam to na postawienie i rozwinięcie kilku tez. Z powodów wyżej wymienionych, nie mogły one być zbyt skonkretyzowane.

W tym samym kierunku działała często znaczna różnica poglądów. Kompromisy osiągnane były przede wszystkim na wyższym poziomie ogólności. Niemal pełna zgodność panowała co do tego, że:

- utrzymują się zagrożenia zewnętrzne o zróżnicowanym charakterze, do zbrojnych włącznie,
- przygotowania gospodarczo-obronne są konieczne,
- gospodarka polska znajduje się w okresie przejściowym od systemu nakazowo-rozdziałczego do systemu rynkowego, dla którego

nie widzimy alternatywy,

- gospodarka obronna, mimo iż znajduje się dramatycznej sytuacji, powinna podlegać normalnym rygorom gospodarki rynkowej, ale ze względu na specyfikę przedmiotu, zasada ta musi uwzględniać jej pewne szczególne cechy,

- bezpośrednia odpowiedzialność za stworzenie podstaw systemu obronnego - w tym w sferze gospodarczej - spoczywa na państwie,

- w niektórych rodzajach konfliktów celowe będzie uruchomienie procesów mobilizacji gospodarczej, ukierunkowanej na szybkie zwiększenie produkcji i usług obronnych,

- proces mobilizacji gospodarczej powinien zostać zaplanowany /zaprogramowany/ w kilku wariantach i sterowany na bieżąco przez stosowne organy, z wykorzystaniem głównie instrumentów pośrednich, ale również bezpośrednich.

W pracy nie dokonywaliśmy wyraźnego rozdziału między polityką gospodarczo-obronną, programowaniem gospodarczo-obronnym i planowaniem gospodarczo-obronnym. Wszystkie te trzy sfery działalności publicznej mają do czynienia z problemami decyzyjnymi, różny jest tylko poziom ich ogólności. Wszystkie wzajemnie się przenikają, aczkolwiek odczuwa się tu brak silniejszych podstaw teoretycznych.

W przygotowaniach gospodarczo-obronnych można wykorzystać - z zachowaniem należytej ostrożności - doświadczenia innych krajów, zwłaszcza tych o gospodarce rynkowej. Szczególną uwagę należy skierować na sąsiadów, których struktury ukierunkowane są na tworzenie europejskiego systemu bezpieczeństwa.

Bliższego rozpatrzenia wymagają informacyjne podstawy planowania /programowania/ gospodarczo-obronnego. Chodzi o wypracowanie i wdrożenie elementów statystyki gospodarczo-obronnej.

Idzie zarówno o sposoby gromadzenia, przepływu i przetwarzania informacji wstępnych / o charakterze ekonomicznym i militarnym/, jak i sposoby, metody i procedury wykorzystania tych informacji w podejmowaniu decyzji gospodarczo-obronnych.

Wśród takich informacji widzimy przede wszystkim dane:

- o wielkości, strukturze i kosztach systemu obronnego,
- o wielkości, strukturze i kierunkach importu i eksportu, w tym zwłaszcza w sferze uzbrojenia,
- o wielkości nie wykorzystanych mocy produkcyjnych w przemyśle zbrojeniowym,
- o wielkości produkcji możliwej do bardzo szybkiego uzyskania,
- odnośnie do potencjału wojenno-ekonomicznego kraju, sąsiadów, potencjalnych sojuszników i przeciwników,
- odnośnie do zewnętrznych zagrożeń ekonomicznych, oceny bezpieczeństwa ekonomicznego,
- odnośnie do wydatków militarnych /obronnych/, wielkości sił zbrojnych, kosztów ich utrzymywania itp.

Realną pomoc w podejmowaniu decyzji gospodarczo-obronnych widzimy w stosowaniu systemu pomiarów i porównań potencjałów wojenno-ekonomicznych. Dane wyjściowe są w większości łatwe uchwytne a metodyka obliczeń dość dobrze opracowana. Problemem jest tylko włączenie stosowanych informacji w system decyzyjny.

Uznajemy za niezbędne dalsze badania nad podjętą problematyką. Jest ona niezwykle złożona, gdyż leży na pograniczu nauki, polityki i strategii. Dopiero włączenie do wspólnych badań przedstawicieli tych trzech sfer działalności społecznej może zaowocować zobiektywizowanymi, dobrze umocowanymi w teorii i praktyce rozwiązaniami.

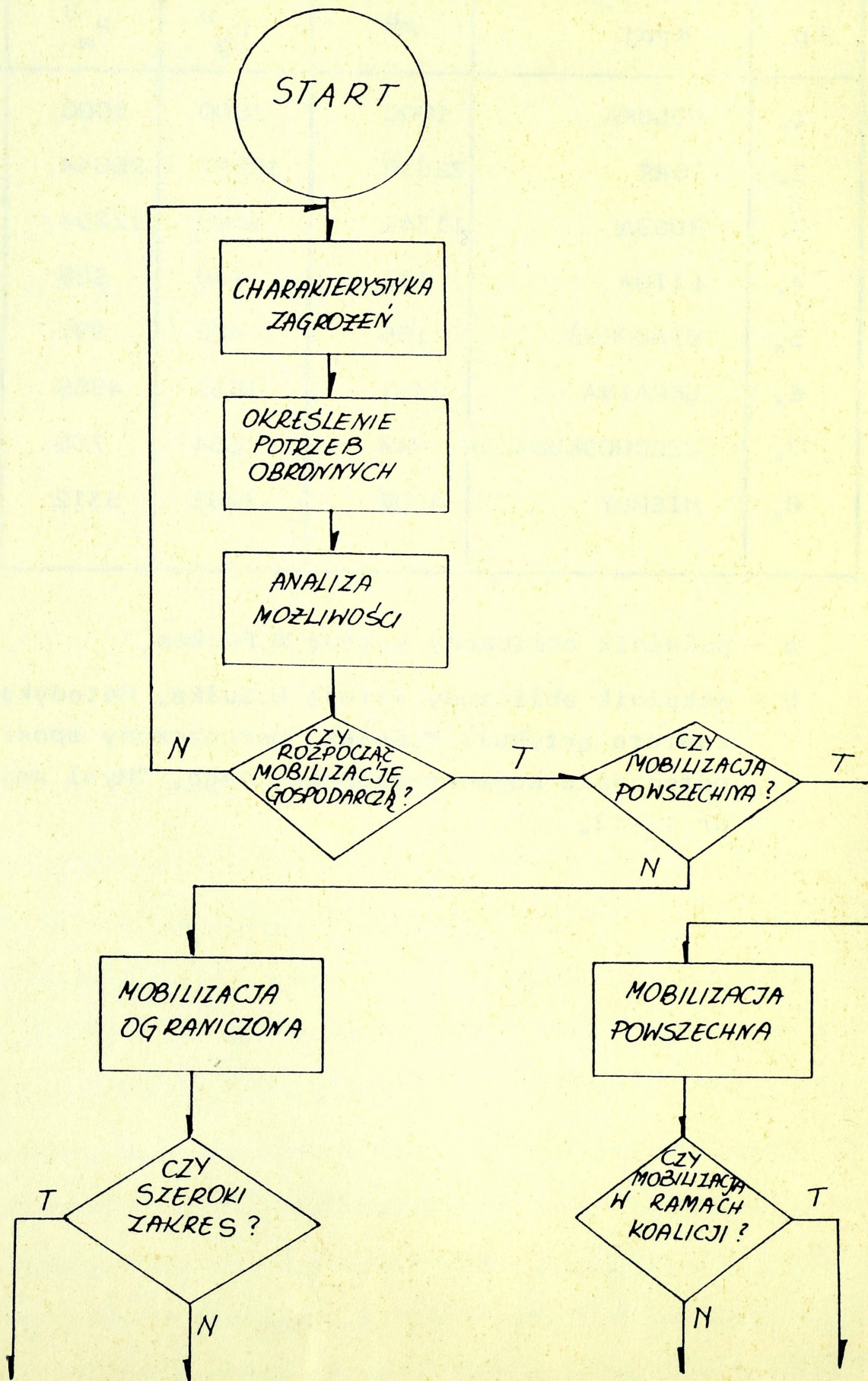
POTENCJAŁ WOJENNO-EKONOMICZNY POLSKI NA TLE
JEJ SĄSIADÓW /dane z lat 1988/89/

Lp	Kraj	F^a	P_g^b	P_w^b	P_r^b
1.	POLSKA	1000	1000	1000	1000
2.	ZSRR	22830	10897	26844	9088
3.	ROSJA	11341	5000	12294	4173
4.	LITWA	133	140	358	116
5.	BIAŁORUŚ	156	402	991	335
6.	UKRAINA	2441	1850	4569	1542
7.	CZECHOSŁOWACJA	944	654	789	639
8.	NIEMCY	4607	4402	5312	4299

a - wskaźnik obliczony metodą W. Fucks'a.

b - wskaźnik obliczony metodą M. Sułka. Metodę obliczeń zawiera artykuł: M. Sułek, Uproszczony sposób szacowania potencjału wojenno-ekonomicznego, "Myśl Wojskowa" 1990, nr 11-12.

ALGORYTM POSTĘPOWANIA PRZY MOBILIZACJI GOSPODARCZEJ

S P I S T R E Ś C I

	strona
WSTĘP	3
1. ZAGROŻENIA	4
2. GOSPODARKA POLSKA - GOSPODARKĄ OKRESU PRZEJŚ- CIOWEGO	5
3. PODSTAWY OKREŚLANIA ZAKRESU POTRZEB MILITAR- NYCH I EKONOMICZNYCH	9
4. OGÓLNE ZAŁOŻENIA FUNKCJONOWANIA GOSPODARKI OBRONNEJ W CZASIE POKOJU	14
5. OGÓLNE ZAŁOŻENIA MOBILIZACJI GOSPODARKI OBRON- NEJ I JEJ FUNKCJONOWANIA W CZASIE KONFLIKTU ZBROJNEGO	20
6. ZAOPATRYWANIE SIŁ ZBROJNYCH	28
ZAKOŃCZENIE	33
ZAŁĄCZNIKI	37